

Inte vilka däggdjur som helst – möt familjen Ursidae

Hanna Bejner

Populärvetenskaplig sammanfattning av Självständigt arbete i biologi VT 2008
Institutionen för biologisk grundutbildning, Uppsala universitet

”Björnen sover, björnen sover, i sitt lugna bo...”. Redan i unga år får många av oss lära sig barnvisan om djuret som kan vara farlig, om man inte är försiktig. Men ofta sker vårt första björnmöte långt mycket tidigare, om än i form av en teddybjörn. Förekomsten av teddybjörnar, har cirka 100 år på nacken. Björnen däremot, har funnits i ungefär 10 000 år i Sverige och dess ursprungliga förfäder såg dagens ljus för uppemot 20 miljoner år sedan. Men hur har dagens åtta björnarter kunnat utvecklas till att bli de djur som det sedan länge finns så många myter, sånger, sagor samt tecknade, och inte minst, plyschiga varianter av?

Människa – björn

Det är inte enbart populärkulturella fantasibjörnar som roar oss. Så fort det föds en isbjörnsunge i en tysk djurpark blir uppmärksamheten total och den lille får en massa fans och egen blogg. Men även när björnungar föds i svenska djurparker blir det alltid lite extra ståhej. För att inte tala om den omåttligt populära jättepandan som kan charma vem som helst, utan egentlig ansträngning. Samtidigt är björnen ett djur som också orsakar negativa rubriker. ”Jag överlevde björnattacken” och andra löpsedelsuttryck har blivit mer och mer vanliga i Sverige, i takt med att brunbjörnarna långsamt har återhämtat sig och blivit fler. För samtidigt som det är glädjande så är det alltid risk för konflikter när människans och björnarnas utbredningsområden kommer allt närmare varandra. Samtidigt är det knappast någon unik utveckling, ty människan har länge delat sin plats på jorden med björnen, på gott och ont. Runtom i världen är problematiken ganska likartad. Människan och björnen konkurrerar om resurser i form av föda och mark. Dessutom tillkommer på sina håll gammal folktro som gör att en del människor skaffar sig exempelvis björngalla som ”botemedel” mot sjukdomar. Att ge sig ut på björnjakt är också lockande för många människor.

Utdöda björnarter

Gryningsbjörn (*Ursavus elemensis*) brukar betraktas som den första riktiga björnen som alla nutida björnarter härstammar ifrån. Det var en liten art som levde i ett subtropiskt Europa som på den tiden var täckt av stora skogar. En annan känd utdöd björnart är grottbjörnen (*Ursus spelaeus*) som också levde i Europa, men betydligt senare, ca 10 000 år sedan. Grottbjörnen delar gemensam förfäder med dagens brunbjörn (*Ursus arctos*).

Nutida björnarter

Det finns åtta nu levande björnarter. Det är brunbjörn (*U. arctos*), glasögonbjörn (*U. ornatus*), isbjörn (*U. maritimus*), jättepanda (*Ailuropoda melanoleuca*), kragbjörn (*U. thibetanus*), läppbjörn (*U. ursinus*) malajbjörn (*U. malayanus*) och svartbjörn (*U. americanus*) (Bieder 2005). Det finns även flera underarter av exempelvis brun- och svartbjörn.

Art	Längd (cm)	Mankhöjd (cm)	Vikt ♀ (kg)	Vikt ♂ (kg)
Jättepanda (<i>Ailuropoda melanoleuca</i>)	120-190	65-80	70-125	70-160
Glasögonbjörn (<i>U. ornatus</i>)	130-210	60-90	35-82	130-200
Svartbjörn (<i>U. americanus</i>)	130-200	75-95	40-120	59-272
Kragbjörn (<i>U. thibetanus</i>)	100-190	65-90	50-125	100-200
Läppbjörn (<i>U. ursinus</i>)	140-190	61-92	55-95	80-140
Malajbjörn (<i>U. malayanus</i>)	100-140	50-70	27-65	27-65
Brunbjörn (<i>U. arctos</i>)	140-300	100-150	60-206	135-752
Isbjörn (<i>U. maritimus</i>)	190-260	150-160	98-450	300-910

Jämförande kroppsmått mellan vuxna björnar.

Den akut hotade jättepandan

Jättepandan är kanske den populäraste i västvärlden, delvis tack vare att Världsnaturfonden valde att använda den i sin logotyp. Det är ett djur med svartvit päls (värt att notera är att svansen faktiskt i huvudsak är vit), som väl matchar sin omgivning som består av otillgängliga bergsområden i sydvästra Kina. Jättepandan har blivit en symbol för utrotningshotade arter, och den är också känd för sitt inte alltför intensiva kärleksliv. Men det är inte därför det enbart finns på sin höjd 2000 individer kvar i världen. Konkurrensen från människan består i avverkning av den, för jättepandan, livsviktiga bambuskogen.

Den sydamerikanska glasögonbjörnen

Glasögonbjörnen anlände till Sydamerika i samband med att en istid tog över det norra halvklotet. Idag lever den i Venezuela, Colombia, Ecuador, Peru och Bolivia, främst i bergskedjan Anderna. Som namnet *U. ornatus* antyder, både på latin och på många andra språk, har denna björn ofta ett glasögonlikt mönster i ansiktet.

Glasögonbjörnen tillbringar mycket tid med att klättra upp i träd. Den har långa klor som underlättar bestyret att nå favoritfödan – den söta blombotten på en trädlevande art av bromelia. Därutöver äter den fikon, lagerväxter, unga blad, stjälkar, rötter, palmskott, fröer och örter. Det händer även att den äter lite animalisk föda såsom insekter och kadaver.

Den framgångsrika svartbjörnen

Svartbjörnen lever i stora delar av Nordamerika (i Kanada, USA och norra Mexico). De är allätare och har varit mycket framgångsrika i sin utbredning, i dagsläget finns det ungefär 600 000 individer. Som svenska namnet antyder har denna björnart svart päls, men det förekommer även många färgvarianter och olika nyanser av brunt.

Kragbjörn – månbjörnen

Huvudsakligen en björn med svart päls, men den har ofta en ljus v-formad fläck på bröstet, vilket antagligen är förklaringen till namnet kragbjörn, men också anledningen till att den även ibland kallas för ”moon bear” på engelska. Den förekommer främst i Kina, men också Indien, Pakistan, Korea och Japan. Även denna björnart är en allätare men främst herbivor.

Verklighetens Baloo – läppbjörnen

Denna art brukar ibland även ges det latinska namnet *Melursus ursinus*. På engelska heter den ”sloth bear”. Läppbjörnen lever främst i regnskogar i Indien och Sri Lanka, men även i Bangladesh, Nepal och Bhutan. Det sägs att läppbjörnen är förlagan till Djungelbokens figur Baloo, men de delar inte många egenskaper förutom möjligtvis aptiten på myror. Läppbjörnens päls brukar oftast vara mörk, men även den har en ljus färgfläck på bröstet.

Malajbjörn – solbjörnen

Denna björn brukar ibland även ges det latinska namnet *Helarctos malayanus* och den kallas för ”sun bear” på engelska, antagligen beroende på den ljusgula fläck den har på bröstet. Den lever främst i södra Asien (Sumatra, Borneo, södra Kina och östra Indien), i områden med tropisk regnskog. Matvanorna ter sig något mer predatorlika jämfört med de andra asiatiska björnarterna. Den föredrar termiter och andra insekter, men också honung och kokosnötter.

Den mångsidiga brunbjörnen

Sammanlagt finns ungefär 200 000 brunbjörnar spridda över norra halvklotet, i Europa, norra Asien, Japan, västra Kanada samt USA (i Alaska, Wyoming, Montana, Idaho och Washington). Den är allätare, men matvanorna varierar något beroende på var de bor. Storlek och pälsfärg kan också variera men de flesta är bruna. Alla brunbjörnar går i ide; ett sätt att spara energi under det magra vinterhalvåret. För att klara av upp till ett halvår utan mat ägnar den hela sensommaren och hösten åt att äta upp sig. Det finns forskarrapporter som talar om att en enskild brunbjörn kan äta ca 100 000 bär dagligen.

Den stora isbjörnen

En ny art gjorde entré på *U. arctos*-grenen för ungefär 200 000 år sedan, nämligen isbjörnen. *U. maritimus* har fått sitt namn eftersom lever så nära havet. Isbjörnen lever främst i Arktis och är verkligen anpassad till ett liv i kallt klimat. Pälsen är tjock och ser vit ut, (men den är egentligen transparent). Huden är faktiskt svart och isbjörnen har normalt ett tjockt lager av fett under huden. Allt detta bidrar till att isbjörnen klarar livhanken även om temperaturen sjunker till minus 50 °C. Tillskillnad från många andra djur, är isbjörnens smörgåsbord som störst på vinterhalvåret. När isen ligger tjock passar det alldeles utmärkt att jaga säl genom att ligga o lurpassa vid deras andningshål. På sommarhalvåret däremot, när isen smälter, är det mycket magrare tider för isbjörnen. Det är därför det allt varmare klimatet gör att isbjörnen riskerar att svälta ihjäl, eftersom isbjörnen är så beroende av just is för sin överlevnad.

Mera information

Om du vill veta mer kan du läsa mitt kandidatexamensarbete i biologi ”Björnarter genom tiderna – fysiologi, etologi och evolution”, Uppsala universitet 2008.